

Ю. В. Демська, Л. М. Пилипенко
Національний університет “Львівська політехніка”

ПЕРВИННИЙ ОБЛІК РЕЗЕРВІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

© Демська Ю. В., Пилипенко Л. М., 2014

Розкрито сутність документування резервів на підприємстві, узагальнено основні види первинних документів, якими оформляються операції з формування та використання резервів. Проаналізовано основні проблеми відображення в бухгалтерському обліку резервів та їх вплив на достовірність процесу документування на підприємстві.

Ключові слова: документування, первинний облік, резервний капітал, резерв сумнівних боргів, резерв майбутніх витрат, фінансова звітність.

Y. V. Demska, L. M. Pylypenko
Lviv Polytechnic National University

PRIMARY ACCOUNT RESERVES ON ENTERPRISES

© Demska Y. V., Pylypenko L. M., 2014

With a help of analysis was noticed that documentation of the transactions with the provisions of enterprises is imperfect. In practice, businesses are experiencing problems related to the lack of regulatory documents, which are necessary for the creation and use of specific reserves. The main source documents for accounting reserve is an accounting statement and calculations accounting. These documents are drawn up in any form and may not be adapted to the information needs of users. These primary documents can also cause doubt in recognition of the legality of costs upon the establishment of such reserves, because regulatory agencies require clear documentation of the formation of each type of reserve. Therefore, accountants often have problems in fact creating reserves, because the lack of standardized forms of documents that regulate every kind of reserve does not allow in legitimate way include them to the costs and feasibility of their formation is questionable.

Comparing the tax accounting of reserves with their accounting we can conclude that the creation and reflection in accounting of almost all provided by law reserves are not stimulated by tax legislation. This determines the refusal of enterprises to form reserves and to reflect them in the accounting reports. Therefore, users of accounting reports receive false information about the enterprise.

It was found that the process of documentation of reserves covers at least three: the decision on the formation the reserve, the implementation of the decision on creation the reserve, using the data in the accounting system. It was established that the documentation of reserves covers two aspects – economic and legal. It was determined that the design of new primary documents of accounting the reserves should take into account their (reserves) classification.

Key words: documentation, primary account, capital reserve, reserve of doubtful debts, reserves for future expenses, financial reporting.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Діяльність суб'єктів господарювання ринкової економіки ведеться в умовах ризику та

невизначеності, саме це зумовлює застосування інструментів управління для забезпечення стійкості підприємницької діяльності. Для стабільного функціонування підприємства створюють резерви, які є гарантом страхування основного капіталу та інструментом самострахування від непередбачених витрат та збитків. Незважаючи на те, що резервування є найпоширенішим методом захисту підприємства від ризиків господарської діяльності, існує значна кількість проблем практичного характеру щодо їх формування та використання.

Однією з важливих проблем для сучасних підприємств є оформлення та відображення операцій з резервами у первинних документах. Вони не тільки є підставою для облікових записів, але й виконують важливу роль у складанні фінансової звітності. Резерви є специфічною категорією бухгалтерського обліку і операції з ними на підприємстві відбуваються не так часто, як з основними засобами, оплатою праці, запасами тощо, тому підходи до їх документального оформлення мають формуватися з урахуванням їх особливостей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання обліку резервів підприємства досліджували такі вітчизняні науковці: Т. Б. Бутинець, Ю. А. Верига, Н. М. Воськало, М. О. Козлова, М. М. Орищенко, О. О. Пархомчук, С. М. Терещенко, І. Й. Яремко та інші. Однак результати наших наукових досліджень не дають змоги повністю вирішити методичні проблеми, пов'язані з первинним обліком резервів. Крім того, нерідко ототожнюють поняття «забезпечення» та «резерви», що зумовлює неадекватне документальне оформлення пов'язаних з ними операцій.

Мета статті полягає у дослідженні підходів до документування операцій з формування та використання резервів та аналізі наявних первинних документів, які передбачені для відображення цих операцій, а також у вивченні рекомендацій, що пропонують науковці з предметної сфери для удосконалення документування операцій з резервами на підприємстві.

Основний матеріал дослідження. Документи, що формувались в період командної системи, використовуються сьогодні зовсім в інших ринкових умовах. Під впливом розвитку економічних відносин суттєво змінюється і зміст відображуваних процесів, фактів та подій. Об'єктивною стала потреба інакше висвітлювати питання про створення документів, їх реквізити, сутність операцій, захист комерційної інформації в умовах комп'ютерного обліку з виходом підприємств на світові ринки у бухгалтерському обліку виникли нові об'єкти документування, такі як нематеріальні активи, лізингові операції, представницькі витрати, витрати на рекламу, резерви тощо [1, с. 79].

Основні вимоги до бухгалтерських документів зазначено у Законі України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.1999 р. № 996-XIV та Положенні про документування забезпечення записів у бухгалтерському обліку від 24.05.1995 р. № 88. Кожну господарську операцію, яка відбувається на підприємстві, оформляють підтверджувальними документами, які є первинною обліковою інформацією та використовуються для підтвердження даних бухгалтерського обліку.

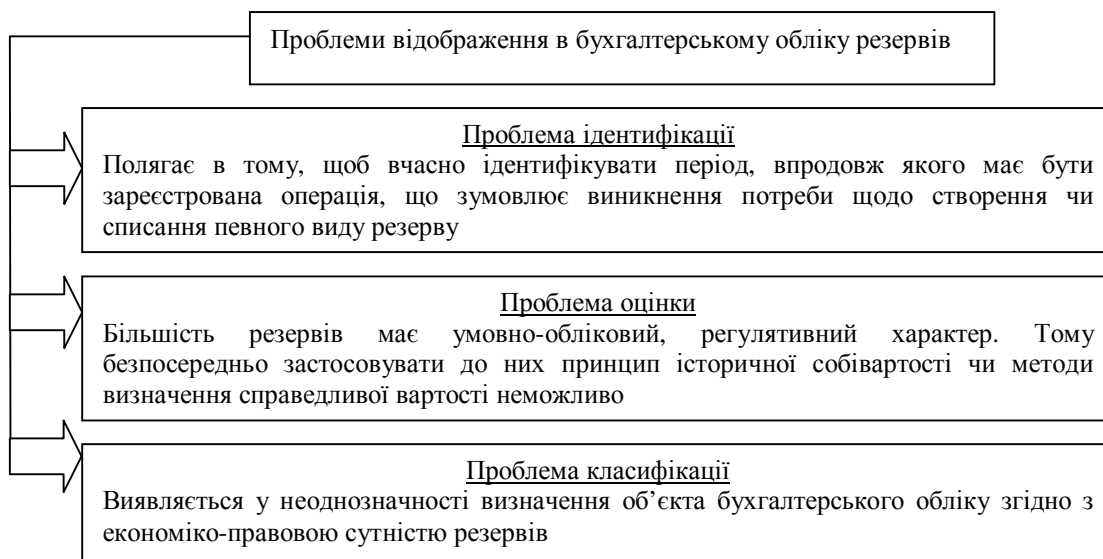
Н. П. Петренко стверджує, що "первинне спостереження охоплює: оцінку і критерії відбору фактів господарського життя; однозначне оголошення об'єктів і процесів, які відображаються в обліку; поєднання у часі оформлення спостереження і вимірювання фактів господарського життя; способи контролю за спостереженням і передачею фактів господарського життя для подальшої обробки. За результатами первинного спостереження приступають до складання документів" [2, с. 142].

З метою збільшення інформативності облікової інформації Т. Б. Бутинець пропонує ввести нове поняття – умовні факти господарського життя, які визначає як "факти господарського життя, що мають місце станом на звітну дату, стосовно наслідків яких та ймовірності їх виникнення у майбутньому існує невизначеність, тобто виникнення наслідків залежить від того, відбудеться чи не відбудеться в майбутньому одна чи декілька невизначених подій" [4, с. 8].

Оскільки українським законодавством не передбачено відповідальності бухгалтерії за те, що не створено резервів, про що у своєму дисертаційному дослідженні стверджує М. О. Козлова, то "з-за нехтування відображенням в бухгалтерському обліку умовних фактів господарської діяльності адміністрація та власники підприємства позбавляються можливості ефективно управляти

підприємством, приймати правильні стратегічні рішення та планувати фінансові потоки, а користувачі звітності вводяться в оману, адже якщо вони не матимуть достатньої інформації, у них буде недостовірне уявлення про фінансовий стан підприємства” [5, с. 111].

Деякі зарубіжні та вітчизняні науковці, зокрема, Б. Нідлз, Х. Андерсен, Д. Колдуелл та І. В. Орлов, виділяють три проблеми, які є основою більшості питань сучасного бухгалтерського обліку: проблема ідентифікації (recognition issue), проблема оцінки (valuation issue), проблема класифікації (classification issue) [3]. Зазначена проблематика також безпосередньо стосується операцій з резервами на підприємстві (див. рисунок).

Проблеми відображення в бухгалтерському обліку резервів

Документування є безпосереднім супутником ідентифікації, класифікації та оцінки, оскільки їхні результати і є предметом документування. Тому без вирішення зазначених трьох облікових проблем щодо резервів їх первинний облік не буде повноцінним і ефективним.

Зазначимо, що під час аналізу документування операцій з резервами на підприємстві основну увагу зосереджено на тих резервах, формування яких є імперативно регламентованим, а саме резервний капітал, резерв сумнівних боргів та резерви майбутніх витрат, до яких зараховують резерв на виплату відпусток працівникам, резерв на додаткове пенсійне забезпечення, резерв на виконання гарантійних зобов'язань, резерв на реструктуризацію та резерв на виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів.

М. О. Козлова та О.О. Пархомчук вважають, що "документування як елемент методу бухгалтерського обліку для процесу резервування набуває специфічних рис, оскільки первинний документ, яким оформляється момент введення резерву до системи обліку, виступає вже наслідком реалізації прийнятого рішення щодо його формування, а не є документом – підставою. З огляду на вищевикладене некоректним вважаємо вживання єдиного терміну "первинний документ" для позначення усієї сукупності документів, що безпосередньо вказують на здійснення облікових записів формування та використання резервів, оскільки довідки та розрахунки бухгалтерії оформлюють лише заключну стадію прийняття бухгалтером рішення про формування резерву і таким чином засвідчують тільки створений бухгалтером факт господарського життя" [6, с. 91].

Регламентовані первинні документи, за допомогою яких відображають операції з обліку резервів на підприємствах, наведено в таблиці.

Аналіз первинних документів для оформлення операцій з обліку резервів показує, що для резерву на додаткове пенсійне забезпечення та резерву на виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів немає регламентованих первинних документів, а інші види резервів оформляються бухгалтерськими довідками, розрахунками бухгалтерії та відповідними наказами та розпорядженнями керівництва.

Документування операцій з обліку резервів підприємства*

Назва резерву	Документальне оформлення резерву
Резерв сумнівних боргів	Первинним документом для нарахування резерву сумнівних боргів є розрахунок бухгалтерії. До документів, що підтверджують доцільність нарахування цього резерву, зараховують: 1) акт інвентаризації дебіторської заборгованості; 2) договір на постачання продукції (товарів), виконання робіт, надання послуг; 3) документи, що підтверджують виконання укладеного договору (акт приймання-передавання тощо); 4) рішення суду про відмову у позові до підприємства-дебітора про стягнення заборгованості; 5) довідка органів Міністерства внутрішніх справ про неможливість розшуку підприємства-дебітора
Резервний капітал	Довідка бухгалтерії, виписка банку, накази, установчі договори, рішення зборів учасників
Резерви майбутніх витрат	Розрахунок бухгалтерії, наказ керівника, видатковий касовий ордер, виписка банку, довідка бухгалтерії
– резерв на виплату відпусток працівникам	Бухгалтерська довідка, виписка банку, розрахунково-платіжна відомість працівника
– резерв на додаткове пенсійне забезпечення	–
– резерв на виконання гарантійних зобов'язань	Розрахунковий документ, що засвідчує факт купівлі, експлуатаційні документи, гарантійні талони, талони на технічне обслуговування, акт приймання товару на експертизу, книга обліку бракованих товарів та обліку покупців
– резерв на реструктуризацію	Затверджений керівником підприємства план реструктуризації з конкретними заходами, термінами їх виконання та сумою витрат
– резерв на виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів	–

* Узагальнили автори на підставі джерел [2, 5, 6, 7, 8, 9].

Якщо враховувати підхід до документування операцій в обліку, що запропонував Т. Б. Бутинець, який полягає в тому, що: а) документальному оформленню підлягають всі факти господарського життя в момент їх здійснення; б) підставою для відображення фактів у системі обліку можуть бути тільки правильно оформлені документи; в) документація в системі обліку забезпечує достовірне виконання всіх взятих у комплексі функцій обліку; г) документи, крім відомих функцій, виконують функцію захисту власності та слідоутворюючу; д) документи підтверджують матеріальну відповідальність працівників за активи, які їм передані, та стан розрахунків підприємства; е) облікові документи – важливе письмове свідчення і один із доказів під час розгляду майнових спорів у судових органах [4, с. 8], то виникають сумніви щодо здатності регламентованих первинних документів з обліку резервів забезпечити виконання цих вимог.

Ю. А. Верига та М. М. Орищенко, досліджуючи облік резервів майбутніх витрат і платежів на торговельних підприємствах, виявили, що “сучасний стан методики обліку операцій, пов'язаних з формуванням резервів майбутніх витрат і платежів, можна охарактеризувати як незадовільний через недосконалість чинного законодавства України з питань формування резервів капіталу, відсутність уніфікованих форм документів для визначення величини резервів капіталу, відсутність методів розрахунку деяких видів резервів капіталу” [7, с. 89]. Враховуючи вищезазначене, ці науковці пропонують форми документів для визначення величини резерву на оплату відпусток, резерву на виплату премій, резерву гарантійних зобов'язань, резерву на ремонт основних засобів та резерву природного убутку. На їхню думку, ці документи дадуть змогу знизити трудомісткість

процедур з формування резервів та прискорять процес одержання інформації для внутрішніх користувачів під час прийняття відповідних управлінських рішень [7, с. 89–103].

На нашу думку, запропоновані документи полегшать роботу бухгалтерії та забезпечать потрібною інформацією користувачів, адже в них відобразатимуться місяці та дати створення резервів, відсотки відрахувань до резерву, місячна та загальна сума відрахувань, використання, сторнування та залишок резервів. Недоліком запропонованих документів є те, що вони є рекомендаційними, законодавчо не регламентуються і не підтверджують доцільність створення певних видів резервів на підприємстві.

Погоджуємося з думкою М. О. Козлової та О. О. Пархомчук, які пропонують документування процесу облікового резервування поділити на три стадії, на яких визначаються відповідні документи та їх характеристика.

Стадія 1. Прийняття рішення про формування резерву. На цій стадії формуються:

- *документи-передумови*, що засвідчують право на створення резерву, до яких належать розпорядчі документи (положення про облікову політику та положення про облікове резервування);
- *документи-причини*, що підтверджують наявність причини здійснення резервування, до яких зараховують документи, що засвідчують ймовірність виникнення умовного зобов'язання (акти перевірок, позовні заяви, гарантійні талони тощо);
- *документи-підстави*, що є підставою для прийняття рішення про створення резерву та його розміру; до яких належать довідки та розрахунки бухгалтерії.

Стадія 2. Реалізація рішення про формування резерву. На цій стадії формуються *документи-наслідки*, що засвідчують факт здійснення господарської операції про створення резерву (довідки та розрахунки бухгалтерії).

Стадія 3. Використання даних системи обліку. На цій стадії формуються зведені документи, до яких належать облікові регістри, внутрішні та зовнішні звіти підприємства [6, с. 91–92].

Розробляючи документи для обліку резервів, потрібно також врахувати, що операції з їх створення та використання доцільно розглядати в частині:

- економічного компонента – первинні документи відображають факт господарського життя, виражений у грошовому вимірі, який формує економічні показники діяльності підприємства;
- юридичного компонента – первинний документ містить відомості про здійснення операції, що відповідає юридичним вимогам та має доказову силу під час вирішення спорів та встановлення істини господарських операцій підприємства [3].

В. С. Терещенко, досліджуючи бухгалтерський облік забезпечень майбутніх витрат і платежів, наводить перелік факторів, що, на її думку, деактивізують процес резервування на українських підприємствах. Серед цих факторів дослідниця також виділяє відсутність уніфікованих форм документів для розрахунку забезпечень і відображення результатів їх інвентаризації. Для вирішення цієї проблеми вона пропонує форми таких первинних документів, як “Розрахунок сум місячних відрахувань на формування (поповнення) забезпечення гарантійних зобов'язань”, “Довідка-розрахунок сум місячних відрахувань на формування (поповнення) забезпечення майбутніх витрат на поточний ремонт основних засобів”, “Довідка-розрахунок сум місячних відрахувань на формування (поповнення) забезпечення майбутніх витрат на капітальний ремонт основних засобів” та розробляє форму акта інвентаризації забезпечень майбутніх витрат і платежів, застосування якої, на її думку, надасть менеджерам можливість контролювати процеси формування і використання зарезервованих коштів, виявляти відхилення, які підлягають коригуванню [8, с. 15, 21–22; 9].

Отже, дослідивши документування операцій з резервами, можна стверджувати, що наявні первинні документи підприємства можуть використовувати для відображення інформації про наявність та використання окремих видів резервів. Оскільки для деяких видів резервів чіткий перелік первинних документів відсутній, то кожне підприємство має можливість розробляти свої первинні документи, враховуючи специфіку своєї діяльності та власні потреби у певному виді резерву.

На нашу думку, для суб'єктів господарювання, які у своїй діяльності створюють чи планують створювати резерви, можна запропонувати значну кількість форм первинних документів, з

урахуванням особливостей їхньої діяльності та доцільності формування певних резервів. Проте основною проблемою залишається те, що ці документи матимуть рекомендаційний характер і невідомо, чи виконуватимуть доказову роль, особливо у податковому обліку. Для вирішення цих проблем потрібно імперативно регламентувати процес документування резервів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз документування операцій з резервами на підприємствах свідчить про його недосконалість. На практиці у підприємств виникають проблеми, пов'язані з відсутністю регламентованих документів, що потрібні для створення та використання певного виду резервів. Основними первинними документами для обліку резервів є бухгалтерські довідки та розрахунки бухгалтерії, що складаються у довільній формі і не можуть бути адаптовані до інформаційних потреб користувачів. Зазначені первинні документи також можуть викликати сумніви щодо визнання правочинності витрат за фактами створення таких резервів, адже контролюючі органи вимагають чіткого документального обґрунтування щодо формування кожного виду резервів. Тому в бухгалтерів неодноразово виникають проблеми під час створення резервів, адже відсутність уніфікованих форм документів, які б регламентували кожен вид резервів, не дає змоги правомірно зараховувати їх суми до витрат, а доцільність їх формування сумнівна.

Порівнявши порядок податкового обліку резервів з їх бухгалтерським обліком, можна зробити висновок, що створення та відображення у бухгалтерському обліку практично всіх передбачених законодавством резервів не стимулюється податковим законодавством, а це зумовлює відмову підприємств формувати резерви та відображати їх у бухгалтерській звітності. Тому користувачі бухгалтерської звітності отримують недостовірну інформацію про діяльність підприємства.

1. Левицька С. О. Концептуальні поняття складових документообігу на вітчизняних підприємствах / С. О. Левицька, О. О. Осадча // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 3 (57). – С. 79–81. 2. Петренко Н.І. Документування операцій з пасивами підприємства / Н. І. Петренко // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 2 (3). – С. 141–146. 3. Орлов І.В. Документування та інвентаризація трансформації зобов'язань [Електронний ресурс] / І. В. Орлов. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_30/10_30_29.pdf 4. Бутинець Т. Б. Документування в системі бухгалтерського обліку: теорія і методологія / Т. Б. Бутинець // дис... канд. екон. наук: 08.06.04. – Київ, 2001. 5. Козлова М. О. Облік і контроль процесу резервування (на прикладі діяльності великих промислових підприємств України) / М.О. Козлова // дис.. канд. екон. наук: 08.06.04 / Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – Київ, 2006. 6. Козлова М. О. Документування процесу облікового резервування / М.О. Козлова, О. О. Пархомчук // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 1 (59). – С. 90–94. 7. Верига Ю.А. Резервування капіталу: облік, аудит та звітність: монографія / Ю.А. Верига, М.М. Орищенко. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 177 с. 8. Терещенко В.С. Бухгалтерський облік забезпечень майбутніх витрат і платежів: теорія та методика: дис.. канд. екон. наук: 08.00.09 / В.С. Терещенко. – Київ, 2008. 9. Терещенко В.С. Забезпечення майбутніх платежів як джерело покриття витрат на ремонт основних засобів та його бухгалтерський облік [Електронний ресурс] / В.С. Терещенко. – Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/31409/st_53_33.pdf?sequence=1.